

Tone Partljič

KONEC GUTENBERGOVE GALAKSIJE IN KONEC KULTURNEGA BOJA ZA PRIMOŽA TRUBARJA?

1. Naš simpozij (ki vsaj v mojem primeru res nima znanstvene dimenzije in, žal, tudi ne raziskovalne narave) ima podnaslov *Slovinci na koncu Gutenbergove galaksije*. Osebnost nisem prepričan, da lahko že kar govorimo o koncu Gutenbergove galaksije, torej tiskanja in branja knjig, četudi seveda ne zanikam moči in obsega interneta. Toda cela ljudstva (Afrika, Azija ...) se borijo za šole, knjige, izobrazbo, torej za tiskano besedo. Pa tudi pri nas so knjižnice zmerom bolj aktivne ... Nekateri starejši generacije pa se še zmerom borijo z internetom in prisegajo na knjigo. Težko torej govorimo o koncu Gutenbergove galaksije, ampak o sobivanju ali o prehodnem stanju med »dobro, staro« knjigo in internetom.

2. Ker pa smo že v Mariboru, velja morda reči še besedo dve o mariborskih protestantih, oziroma o dogodkih v času reformacije in protireformacije ... Najbolj znan dogodek je nedvomno obisk protireformacijske komisije s sedeža sekovske škofije, torej iz Gradca, v začetku januarja 1600, v kateri so bili škof Brenner, sodniki in veliko vojaško spremstvo ... (Zapisana številka je 1000, četudi strokovnjaki menijo, da gre za napako in menijo, da gre za 100 vojakov, ki so spremljali komisijo.) Njihovo delo v stolnici, kamor so 6. januarja zbrali vse odrasle Mariborčane, kajpada zvečine nemške narodnosti, ni rodilo velikih rezultatov in dogodkov, zato pa toliko več dogajanje na Betnavi 8. in 9. januarja 1600. Na Betnavi je bila namreč močna protestantska občina s kapelo, šolo, pokopališčem ... Kot zanimiv dogodek se omenja, da so simbolni znak komisije – vislice, ponoči podžagali in je komisija naslednji dan postavila troje vislic. Komisija je pregnala protestantskega predikanta in ukazala razrušiti kapelo

in šolo in, kar je pravzaprav zelo osupljivo, oskruniti in preorati pokopališče. Graščaku Herbersteinu pa so ostro zagrozili, da mu bodo odvzeli imetje, četudi ni bil prisoten in se je umaknil k somišljenikom plemičem in graščakom v okolici (Fram, Rače, Pohorski dvor). Zanimivo je, da med mariborskimi protestanti, zvečine plemiškega rodu, ni slovenskih priimkov, kaj šele posameznikov kalibra Trubar, Dalmatin, Bohorič, Krelj ... Pač pa je potrebno omeniti, da je leta 1613 prišel v Maribor Tomaž Hren in položil temeljni kamen za salezijanski samostan na prostoru, kjer je danes frančiškanska cerkev.

3. O protestantih in reformaciji imamo na Slovenskem tudi zanimiv prispevek k »slavilni« poeziji, saj je Trubarjev sodobnik protestant Matija Trost napisal štiri zanesene slavilne pesmi v latinščini že kar v letu 1588 v čast Primoža Trubarja; poslovenil jih je Anton Sovre. Zaradi knjig, ki so ob obisku reformacijske komisije gorele tudi na mariborskem rotoškem trgu, da ne govorimo o grmadah v Ljubljani, kamor so Hrenovi sodelavci vozili knjige v ogenj z vozovi, je verski boj na Slovenskem dobil vzdevek kulturni boj, in lahko bi rekli, da se nadaljuje do današnjega dne.

Osamosvojitvena delitev v letu 1991 na »osamosvojitveni Demos« in »kontinuiteto« (ki je le še ena od ideoloških nepotrebnih in tudi netočnih delitev) je z rekatolizacijo in zahtevo po rehabilitaciji domobranstva posegla tudi nazaj vse do Trubarja. Rektor teološke fakultete v Ljubljani dr. Janez Grilj je še pred nekaj leti omalovaževal Trubarjevo literarno delo, rekoč, da so »takrat vsi pisali knjige in da če jih ne bi Trubar, bi jih zagotovo kdo drug«. (To je tako, kot da bi rekli, da naša osamosvojitvev nima prave cene zato, ker so se v devetdesetih letih osamosvajali tudi drugi.) Še lani so organizatorji državne proslave ob dnevu reformacije poslali v kulturnem programu na oder rekatolizacijskega škofa Tomaža Hrena in nič protestantov, zlasti ne Trubarja, kar je protestantsko skupnost pripeljalo do revolta in protesta. Jančar je v svoji zadnji kolumni v *Delu* zapisal, da smo s temi pretiravanji prišli tako daleč, da nekateri vidijo v Trubarju nekakšnega predhodnika »rdečih«, drugi pa v Tomažu Hrenu predhodnika »belih« oziroma »črnih«. Z Rimskokatoliško cerkvijo pa je res problem tudi v tem, da kadarkoli ima besedo pri politiki, hoče rehabilitirati

najprej svoje zgodovinske »grešnike«, enkrat Hrena, drugič domobrance itd.

Ker se že iz tega vidi, kako nesmiseln je naš »(ne)kulturni boj«, upam, da se ob letošnji državni proslavi 8. junija ne bo nadaljeval, saj je povsem anahronističen in neproduktiven.

4. Prav zanimivo in polemično zagreto se je kulturni boj razplamtel ob štiristoletnici, torej leta 1908. Med pisatelji sta se v razpravljanje bojevito vključila Anton Aškerc in Ivan Cankar. Aškerc je že leta 1905 napisal pesnitev *Primož Trubar*, ki pa ji umetniško vrednost odreka na primer tudi avtorica Aškerčeve monografije Marja Boršnik. V istem letu ga je v (liberalnem, tudi Aškerčevem) *Ljubljanskem zvonu* napadel Josip Tominšek, kar je vzpodbudilo Aškerca, da je najprej v tej leposlovni reviji, kasneje pa v samostojni brošuri objavil polemičen odgovor z naslovom *Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak*. Mnenje je, da Aškerc s svojo polemiko ni bil prepričljiv in da njegova pesnitev s polemiko vred razkriva prej tedanjega Aškerca kot Trubarja. Še bolj pa je posegel ob štiristoletnici v kulturni boj Ivan Cankar s predavanjima *Ob Trubarjevi štiristoletnici* (na Dunaju) in *Trubar in Trubarjeve slavnosti* (v Trstu). Cankar je odločno izjavil, da bodo Trubarja leta 1908 praznovali predvsem tisti, ki bi ga v njegovem času gotovo izgnali iz Slovenije, saj Slovenija po Cankarju še nikoli ni bila tako »papistična« kot v začetku dvajsetega stoletja. (No, podobno je danes, ko nas je dvakrat obiskal papež in imamo v Rimu svojega kardinala ...) Vendar je Cankar tudi v tej polemiki pokazal odlično poznavanje zgodovine. Njegova trditev v *Hlapcih* štiri leta kasneje je bolj pretirana, vendar je literarna, saj Jerman pravi, da se ukvarja z zgodovino slovenskega naroda in da pravkar študira obdobje reformacije: »Takrat so na Slovenskem pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica je pobegnila. Kar je ostalo, je smrdljiva drhal in mi smo vnuki svojih dedov ...« Ali je tudi zaradi tega stavka nekdanji slovenski metropolit in današnji kardinal Franc Rode tako skritiziral Cankarjeve *Hlapce*?

5. V Trubarju je Rimskokatoliška cerkev dolga stoletja videla le krivoverca. V času, o katerem govorimo, torej leta 1908, je morda izražala svojo nejevoljo nad njim že bolj spravljivo, vendar je tedaj poudarjala (Janez Evangelist Krek, Matija Prelesnik, celo Franc Ko-

vačič), da je s svojim protestantizmom utiral pot pangermanizmu, saj da ga slovenščina ni zanimala, le tuja vera, »Tomaž Hren pa je ljubil slovenščino«, torej bi brez protireformacije izginili ...

Polemika in kulturni boj (poleg polemike o Trubarjevi vlogi se je bila tudi bitka »za Cankarjevo podobo« med socialisti in klerikalci) sta se prenesla v trideseta leta 20. stoletja, ko Josip Gruden in Franc Terseglav, na primer, pišeta o Trubarju bolj pozitivno in ga razglašata predvsem za kulturnega delavca ...

Če ga je zviška še pred leti odpravil dr. Janez Grilj, pa je očitno drugi koncil v Rimu v prinesel le spravljivejše tone v sodelovanju rimskokatoliške vere z drugimi verskimi skupinami, torej tudi s protestanti. O tem je precej pisal tudi mariborski škof Vekoslav Grmič, njegov kolega v škofiji dr. Jože Rajhman pa je sploh pomemben raziskovalec protestantske književnosti in dela Primoža Trubarja. (Ko so konec junija v Vidmu ob Ščavnici odkrivali spomenik dr. Grmiču, ga je v svojem govoru predsednik države dr. Türk primerjal celo s Trubarjem.)

Omeniti velja, da je sedanji slovenski nadškof dr. Alojz Uran blagoslovil avtobuse, ki so se v jubilejnem letu odpeljali s katoličani v Tübingen in Derendingen v Nemčijo po Trubarjevih poteh.

Tudi proslava 8. junija, kjer je bil strpen in zgodovinsko zanesljiv govornik kulturni minister prof. dr. Vasko Simoniti, je dala slutiti, da so ob Trubarjevi petstoletnici legendarni in anahronistični »kulturni boj« ne bo poglobljal, če se mu že ne znamo v celoti izogniti. Danes Rimskokatoliška cerkev ponuja spravljivejšo in zanjo prav častno mnenje o reformaciji, da je namreč okoli leta 1515 sama začela z reformami, ki so bile potrebne zaradi številnih napak duhovščine, da je Martin Luther najprej sodeloval v tej reformi, a je potem »na žalost« tako zaostрил svoja stališča, da je prišlo do ločitve ... To je bolj spravljiva verzija zgodovine, če vemo, da je v Trubarjevem času divjala škalkaldska vojna (1546–47) med nemškimi protestanti in katoliškim habsburškim cesarjem ... Tudi stališča »Trubarjeve strani«, da o Tomažu Hrenu ne gre govoriti le negativno, »saj Trubarjevih knjig ni požigal, ker so bile slovenske, ampak, žal, krivoverske«, daje slutiti nekakšno diplomatsko zatišje, če že ne napredek. Upajmo, da ob kaki drugi obletnici ali delu ne bomo znova izkopali »sekire« kulturnega

boja ali Mahničevih delitev, ki ni ničesar bolj sovražil kot slogo med Slovenci.

Vsekakor pa nam zaradi praznovanja 500. obletnice Trubarjevega rojstva doslej ni treba biti nerodno.

P. S.

1. Če je internet medij, kjer avtorstva niso tako trda in »zadrta« in gre samo za virtualno ponudbo vseh mogočih informacij, tudi različnih ali polemičnih stališč, vse to okoli Trubarja in reformacije ni tako izzivalno in agresivno kot v knjigah.

2. Še vedno pa nimamo dokončanih in objavljenih Trubarjevih *Zbranih del* v obliki knjig (Guttenbergove galaksije), pa tudi ne v internetni obliki, čeprav velja, da se za zdaj največji literarni spomeniki kljub vsemu najbolj varno hranijo v obliki knjig.